

työn tuloksena on syntynyt vankka teos, jossa pääpaino on 90 laajassa taulukossa ja lukuisissa pienemmissä asetelmissä.

Finanssiahallintoa ja menosääntöjen laatimista käsittelevän ensimmäisen osan aloittaa selkeä, aikaisemmalle tutkimukselle rakentuva katsaus Ruotsin sekaviin rahaoloihin. Kahdessa seuraavassa johdantoluvussa selvitetään eriaisteiset valtionvarainhallinnon elimet ja niiden tehtävät. Koska Ruotsissa ei vielä tänä aikana pidetty keskitettyä »valtakunnan pääkirjaa», on Åmark joutunut käyttämään lähteinään pääasiassa menosääntöjä. Näiden laatimistapa ja sisältö esitetään vuosi vuodelta tarkkaan tekstissä ja taulukoissa. Tällöin osoitetaan mm. että menoarviot miltei aina valmistuivat vasta ko. varainhoitovuoden kuluttua jo pitkälle. Suomea varten laadittiin omat menosäännöt vuosille 1723—1792. Näistä näkee, että ruotsalaisia varoja siirrettiin Suomen menoja peittämään paljon enemmän kuin päinvastoin. Åmark toteaa, että suomalaiset valtion tulot käytettiin miltei kokonaan Suomen paikallisiin tarpeisiin, kun taas keskushallinnon menot peitettiin vain ruotsalaisin varoin. Voi siis sanoa, ettei Suomi ollut tänä aikana valtiontaloudellisesti omavarainen.

Teoksen toisessa osassa esitellään valtion menot, tulot ja velat yksityiskohtaisesti menosääntöjen sekä eräitten tilien nojalla ynnä luonnehditaan yleisesti ajan finanssijärjestelmää. Menosääntölaitoksen ulkopuolelle jääneet valtion erityisiä varoja hallinneet säätyjen konttori, eri rahastot ja kassat sekä ruotsalaisen Pommerin ja Wismarin finanssilaitos selostetaan viimeisessä osassa. Vielä esitetään yhtenäisesti sotien rahoitusmenetelmät ja menot.

Åmark on tarkoittanut teoksensa tutkimusta helpottavaksi käsikirjaksi. Hyödyksi se varmasti onkin ei vain talous- ja hallintohistorian tutkijoille, vaan myös ja erityisesti kaikille niille, jotka käyttävät lähteinään 1700-luvun tiliasiakirjoja. Paitsi että se antaa laajan ja riittävän perusteellisen kuvan aiheestaan, se johdattaa löytämään kirjallisuutta, lakisäännöksiä ja arkistolähteitä. Tekstissä olevat lukuisat viittaukset teoksen toisiin kohtiin, taulukoiden tarkka selostaminen tekstissä ja taulujen huomautuksissa sekä yksityiskohtainen sisällysluettelo ja hakemisto helpottavat teoksen käyttämistä.

JAAKKO SARKAMO

Aateli ja lahjoitusmaatalopojat. Jo ÅGRENIN teoksen¹ ensimmäinen sivu paljastaa, että tekijän lähtökohta on poleeminen; positiivisemmin ilmaistuna, koko tutkimuksen tavoitteena on vastauksen etsiminen yhteen asetettuun kysymykseen: oliko lahjoitusmaatalonpoikien asema huonompi

¹ Kurt Ågren, *Adelns bördar och kronars. Skatter och besvär i Uppland 1650—1680*. Akat. väitöskirja. Uppsala 1964. Siv. 230.

kuin niiden, jotka maksoivat veronsa kruunulle? Historiallisessa kirjallisuudessa on tässä muodossa asetettuun kysymykseen yleensä vastattu myöntävästi ja erityisesti tähdennetty, että lahjoitusmaatalonpoikien »vapaus» oli »uhanalainen». Aikaisemmin esitetyistä, tästä kaavasta poikkeavista käsityksistä Ågren vaikenee kenties saadakseen vastakohtan niiden ja omien tutkimustulostensa välillä korostumaan.

Noin toisen puolen teoksesta nielee perusteellinen selvitys Upplannin talonpoikien kruununrasituksista ja veroparseelien hinnoista 1650—1680; tekijän opettajan SVEN A. NILSSONIN nimi on takeena siitä, että laskelmat on pätevästi suoritettu. Vaikuttaa vain siltä, että on rakennettu iso mylly jauhamaan vähäistä viljaerää, sillä lähdeaineistoa aatelin alustalaisten — sekä rälssilampuoitten että lahjoitusmaatalonpoikien — rasitusten valaismiseksi on käytettävissä vain noin 400 manttaalin alalta. Kun tiedot kuitenkin koskevat yhdeksää kartanolääniä Upplannin eri puolilta, voitaneen niiden nojalla annettua kuvaa veroista ja päivätoista pitää maakunnalle edustavana.

Ågrenin tutkimustuloksilla on siten merkitystä Ruotsin sosiaalhistorialle, ja niillä on lisäksi — mitä tekijä ehkä ei aavistakaan — aivan erityinen merkityksensä Suomen kannalta. Maamme entuudestaan paremmin tunnettujen lahjoitusmaaolojen vertaaminen upplantilaisiin paljastaa näet yhtäläisyyksiä siellä, missä niitä ei ole luultu olevan, ja ennen kaikkea erään odottamattoman ja olennaisen eroavuuden.

Aatelin vanhaa rälssiä viljelevät talonpojat olivat melkoisesti raskaaman rasituksen alaiset kuin kruunulle veroa maksavat talonpojat, erityisesti siksi, että heiltä vaadittiin kaksi viikkopäivätyötä tai jopa rajoittamaton määrä päivätoita. Väite, jonka mukaan kruunun maavero noudatti talonpojan suorituskyvyn ylärajaa, ei ainakaan Upplannissa pidä paikkaansa; ei myöskään se oletus, että päivätyöjärjestelmä ei ollut kotimaista perua, vaan Baltian aatelisten myötänsä Suomeen tuoma. Lahjoitusmaatalonpojilta, joilla oli sukuoikeus jäljellä, vaadittiin kruunun maakirjaveron sellaisenaan. On yllättävää, että Ågren pyrkimyksessään rehabilitoida donataarit selittää tämän tosiasian osoittavan (ss. 135, 156), että aatelmiehet eivät menetelleet häikäilemättömästi ja että toisaalta maaveroa oli työläs muuttaa, koska se oli »vanha ja totunnainen rasitus». Niin kauan kun talonpojalla oli sukuoikeus, aatelmiehellä ei ollut laillista oikeutta maakirjaveron korottamiseen (vrt. Ågrenin omaa sanontaa s. 111) — kuten monista Suomessa annetuista tuomioista näkyy; jos Upplannin tuomioistuimet olisivat sallineet veronkorotukset, se vain osoittaisi, että ne olivat donataareista riippuvaisia eivätkä antaneet puolueettomia päätöksiä. Ågren ei kuitenkaan mainitse esimerkkejä tällaisista ratkaisuista; Suomesta niitä joskus voi löytääkin. Ylimääräisten ja epävarmojen verojen kohdalla

laintulkinta ei ole yhtä selvä. Upplannin donataareilla ei ollut viidenkään perimisessä kohtuuttomia vaatimuksia, ja lukuun ottamatta lyhyttä ajanjaksoa parilla lahjoitusmaalla noudatettiin vuoden 1652 valtiopäiväpäätöksessä asetettuja päivätyökiintiöitä. Eräillä lahjoitusmailla ei talonpojilta liioin vaadittu mitään hyvitystä siitä, että nämä nauttivat huojennuksia sotaväenotoissa.

Entä ne lahjoitusmaatalonpojat, joilla ei ollut sukuoikeutta heidän menetettyään sen verorästeistä joko jo kruunun alaisina ollessaan tai suoraan aateliselle donataarille? Suomessa tämä ryhmä näyttää lahjoitusmaakauden lopulla olleen lukumääräisesti hallitseva ja se oli sosiaalisen taistelun polttopisteessä; sen jäseniä häädettiin ja sille lisättiin päivätoita. Upplannin lahjoitusmaatalonpojilla oli ja pysyi sukuoikeus, jonka joutuminen donataareille oli poikkeustapaus; sitä ei tavoiteltu ja se saattoi veron korottamisen sijasta viedä suorastaan veron alentamiseen tukitoimena. Sen vuoksi että Suomen talonpojat olivat köyhempiä kuin Upplannin — ja varmaan muidenkin Ruotsin keskisten maakuntien — ja herkemmin joutuivat verorästeihin, koko lahjoitusmaajärjestelmä sai siis maassamme Ruotsista poikkeavia piirteitä. Ruotsin lahjoitusmaatalonpojilla ei ollut ainakaan ennen Tanskan sodan väenottoja, Ågren tähdentää, syytä vaatia reduktiota, joka pikemminkin sopi kruunulle veroamaksavien talonpoikien ryhmätuihin.

EINO JUTIKKALA

Tutkimusmatka Onnelliseen Arabiaan. Arabian niemimaan eteläosaan eli ns. Onnelliseen Arabiaan — sananmukaisesti 'oikeanpuoleiseen' tai 'eteläiseen' Arabiaan — vuosina 1761—1767 Tanskan valtion toimeksiannosta ja varoilla tehty tutkimusmatka on monessakin mielessä aate- ja oppihistoriallista tutkimusta askarruttava aihe, ja sitä paitsi se jännittävydessään ja dramaattisuudessaan kiehtoo mielikuvitustamme yhtä voimakkaasti kuin monet valtiollisen tai sotahistorian käännekohtat. Tanskalainen kirjailija THORKILD HANSEN on teoksessaan *Det Lykkelige Arabien*, joka nyt on suomennettu¹, käynyt käsiksi tähän aiheeseen sekä kirjailijana että tutkijana. Hän on loihtinut lukijan silmien eteen retken raskaat vaiheet, osin karneine, osin koomillisine yksityiskohtineen. Ennen kaikkea hän kuitenkin on kohottanut muistomerkin sen rohkean yritteliäisyyden ja väsymättömän toimeliaisuuden kunniaksi, joilla kaksi retken osanottajista tehtävänsä suorittivat. Nämä tutkimusmatkan varsinaiset sankarit

¹ Thorkild Hansen, *Onnellinen Arabia*. Suomentanut MARJA NIINILUOTO. WSOY. Porvoo 1963. Siv. 307.